

Bjerregaards ordsprogssamling

*Forelæsning ved bifagseksamen i
Nordisk Folkemindevidenskab, 1985*

Af Inge-Lise Overballe

Niels Peter Kristensen Bjerregaard blev født i 1880 i Gjerlev og døde i 1955 i Skive i en alder af knap 75 år. Han tog lærereksamen i 1906 og var lærer i Aalestrup (i det vestlige Himmerland) 1906–10 og i Skive 1910–46.

10–15 km nordøst for Randers ligger Gjerlev, som er Bjerregaards fødeby og centrum for samlingen. Det er i denne by, Bjerregaard har gjort de fleste optegnelser, men der er også mange fra nabobyerne Blendstrup og Hald og et mindre antal fra Aalestrup. Der er næsten ingen optegnelser fra Skive, hvor Bjerregaard var bosat, da han sendte optegnelserne ind til Dansk Folkemindesamling i 1914.

Bjerregaard har ikke præciseret, hvornår han har optegnet ordsprogene, men det må være i begyndelsen af vort århundrede. Samlingen omfatter ialt 652 optegnelser, heraf er 84 på rigsmål og resten på dialekt. De fleste optegnelser rummer kun selve ordsproget og en stedsangivelse, men ret mange af dem er kommenterede, enten med en forklaring på betydning eller brug, eller med en oplysning om en bestemt konkret situation, hvor ordsproget er blevet brugt. Bjerregaard navngiver især meddelere med høj status, f.eks. gårdmandsfolk, men sjældent folk med lav status, f.eks. husmandsfolk, karle og piger (der ér undtagelser).

Når man gennemgår samlingen, kan man let få det indtryk, at det især er gårdmandsfolk, der bruger ordsprog, men forklaringen er nok snarere, at Bjerregaard fortrinsvis har plejet omgang med folk fra samme sociale lag, som han selv kommer fra, dvs. et socialt mellemtrin. Samme efternavn på nogle af meddelerne, henholdsvis gårdmænd og gårdmandskoner, indicerer, at det drejer sig om ægtepar, der har hørt til Bjerregaards omgangskreds.

Sammen med optegnelserne indsendte Bjerregaard et brev til Dansk Folkemindesamling, hvori han skriver, at han håber, forskerne kan drage

nytte af samlingen. Samtidig oplyser han, at han har gjort sig overvejelser over, om de »uhøviske« ordsprog skulle med, og han er kommet til det resultat, at de ikke bør udelukkes. Det kan man jo kun glæde sig over, når man lever i en mindre bornert tid.

I brevet er der ingen oplysninger om, hvilke kriterier Bjerregaard har indsamlet efter, men det fremgår af selve samlingen, at han har haft svært ved at sætte skarpe grænser for, hvad der skulle optegnes. Det er heller ikke så mærkeligt, for de lærde strides stadig om, hvad et ordsprog egentlig er, og Bjerregaard var jo ikke selv ordsprogsforsker. Han havde heller ikke mulighed for at orientere sig i den forskning, der står til rådighed i dag, for alle de banebrydende værker er først udkommet langt senere. Det gælder f.eks. Archer Taylors: »The Proverb« fra 1931, Johs. Brøndum-Nielsens: »Danske Ordsprog« fra 1942 og Iver Kjærs og Bengt Holbeks: »Ordsprog i Danmark«, der udkom i 1969. Også den righoldige tyske ordsprogsforskning, der er foretaget af Mathilde Hain, Lutz Röhrich og Wolfgang Mieder, er af senere dato – deres værker er udkommet inden for de sidste 35 år.

Til trods for, at der nu er så mange værker, der behandler emnet, findes der stadig ikke nogen endegyldig definition på et ordsprog. Når det er så vanskeligt at opstille en objektiv og entydig definition, skyldes det nok, at de formelle kriterier, der let kan konstateres, og de indholdsmæssige, der undertiden kan være mere tvivlsomme, er utilstrækkelige som definition, fordi en vendings funktion i en given kontekst er af fundamental betydning, eftersom det er i *funktionen*, at vendingen får liv.

Jeg kan ikke her komme ind på en nærmere diskussion af definitionsproblematikken, men vil nøjes med at tilslutte mig den definition, som Röhrich og Mieder opstiller i deres værk »Sprichwort« s. 3. Den lyder (i min oversættelse):

»Ordsprog er alment kendte, faste vendinger, der udtrykker en leveregel eller en visdom i en prægnant og kort form.«

Set i forhold til denne definition må jeg fastslå, at mange af Bjerregaards optegnelser ikke er ordsprog. En del af dem er klicheer, f.eks.: »Alting er klappet og klart« og talemåder, f.eks. »Han er helt fra snøvsen«.

Mange af optegnelserne er såkaldt bevingede ord, dvs. oprindelig litterære citater, der er løsrevet så meget fra deres ophavsmand, at de er alment kendte og hyppigt bruges af andre, f.eks.: »Jyden han er stærk og sejt«, der er et Blicher-citat. De bevingede ord nærmer sig ordsprog. Det er vanskeligt at opstille absolutte kriterier.

De optegnelser, jeg vil karakterisere som egentlige ordsprog, består dels af velkendte ordsprog, man kan finde i mange andre samlinger, f.eks.:

»Nye limer fejrer bedst« (dvs. koste),

dels af nogle mindre kendte, der, så vidt jeg ved, ikke findes optegnet andre steder, f.eks.:

»Den hårdeste nød har den sødeste kerne«.

I samlingen er der eksempler på flere varianter af det samme ordsprog, f.eks.:

»Ønsk i den ene hånd og spyt i den anden og se så, hvilken du får mest i.«

Dette ordsprog findes også i vulgæriseret form med ordlyden:

»Skid i den ene hånd og ønsk i den anden og se så, hvilken du får mest i.«

Af særlige kategorier, der findes i samlingen, kan nævnes to:

- 1) wellerismer: »Alle folk dør til sidst, sagde kællingen, hun havde taget livet af sin mand.«
- 2) vejrregler: »En kold maj gi'r en fuld lade.«

Bjerregaards ordsprogssamling har det fortrin frem for de fleste andre, at han har kommenteret en hel del af optegnelserne.

Hvad ordsprog siger om det samfund, de bruges i

En ordsprogssamling har meget tilfælles med et herbarium: Man kan plukke en blomst, presse og registrere den og i nogen grad bevare dens udseende, men det er i en stivnet form, der ikke viser dens virkelige liv i naturen. Meget går tabt: Duften forsvinder, farven blegner, og blomsten er helt fjernet fra sine naturlige omgivelser. Det samme gælder for en ordsprogssamling: Man kan nok bevare selve ordsproget, men det er i en stivnet form, som ikke fortæller noget om, hvordan ordsproget bruges. Alene det forhold, at ordsprog primært er en mundtlig genre, gør det problematisk at fastholde den i skriftlig form i en ordsprogssamling.

De fleste ordsprogssamlinger registrerer også kun selve ordsproget, dvs. at konteksten mangler. Et levende ordsprog står sjældent alene, men indgår som et led blandt mange andre i en sprogsituation, hvor elementer som tonefald, toneleje, lydstyrke, artikulation, mimik og gestikulation har betydning. Ordsprog bruges som regel heller ikke i den stivnede form, man finder i en ordsprogssamling, fordi de består af labile elementer, der kan udskiftes efter behov i den aktuelle situation. Tit bruger man kun et halvt ordsprog eller en antydning af et ordsprog, fordi tilhøreren straks ved, hvad man taler om – ordsprog er sprogligt fællesgods. Det er endvidere karakteristisk, at ordsprog tit er omgivet af indlednings- eller afslutningsformler;

disse formler mangler også i samlingerne. Ordsprog er ikke entydige, men har forskellig funktionsværdi i forskellige situationer. Ordsproget får først liv i sprogsituationen, og betydningsindholdet kan ikke ses uafhængigt af sprogsituationen.

Ikke desto mindre forholder det sig således, at et løsrevet ordsprog faktisk godt kan fortælle en del om sociale og historiske aspekter, f.eks. udtrykker nogle ordsprog almene etiske regler:

»Ærlighed varer længst.«

Mange ordsprog relaterer til sociale skel, f.eks.:

»Lige børn leger bedst.«

Kvinder nedvurderes i ordsprogene ved at få tillagt uheldige egenskaber som vægelsind eller sladderagtighed, f.eks.:

»Et kvindfolk er ved tyve sind over et dørrin.«

»Kvindfolk og dørklinker de er ikke gode at gemme hemmeligheder ved.«

Visse erhverv har lav status, f.eks. skrædder-faget. Bjerregaards samling indeholder bl.a. nogle wellerismer om skræddere, f.eks.:

»Hvad mener herren om hægter, sagde skrædderen, han kunne ikke sy knaphuller.«

Skrædderens lave status hænger sammen med, at skræddere som regel var svagelige eller vanføre personer, der var lette ofre for chikane. Ordsprogene har heller ikke meget tilovers for præster, og det skyldes vel især aflønningsformen – at menigheden selv skulle betale præstens løn. Derfor kom præsten let til at fremstå som en begærlig person, der aldrig kunne få nok. Et ordsprog, der viser dette, lyder:

»Præstens pose kan aldrig fyldes.«

At præsten ikke tjente til livets ophold ved manuelt arbejde som alle ordentlige folk illustreres ved et andet ordsprog:

»Præst og hund tjener deres føde med deres mund.«

Mange ordsprog afspejler dagligdagen i det selvforsynende bondesamfund. De henter deres billedsprog fra det daglige arbejde på gården, i stalden og på marken, f.eks.:

»Det går ikke så nøje til med en pølse i slagtetiden.«

Dette ordsprog fortæller om det arbejde, der følger med efterårets slagtning og antyder samtidig den overflod, der tilsyneladende er på gården, når man lige har slagtet.

Imidlertid må man gøre sig klart, at et ordsprog ikke nødvendigvis refererer til aktuelle forhold i det samfund, der bruger det. Ifølge Lutz Röhrich foreløber den sproghistoriske udvikling således, at en ordsproglig talemåde stadig fjerner sig mere fra sit realområde. Det hører til den ordsproglige talemådes væsen, at brugeren ikke mere er sig det sproglige billedes oprindelse bevidst. Mange af vore sprog billeder stammer fra en fjern fortid, hvis livsmønster er os fremmed eller uforståeligt. Det skriver Lutz Röhrich om i indledningen til »Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten« fra 1973. Det sproglige billedes oprindelse siger intet om den faktiske anvendelse og funktion. Et eksempel herpå:

»Somme folk kan koge suppe på en pølsepind.«

Det oprindelige billede af en pølsepind, dvs. en pind, hvormed man lukker en stoppet pølse, er nok ikke længere det, man associerer til, når man bruger eller hører dette ordsprog. Det har fået en abstrakt betydning og bruges om den, der får meget ud af lidt, og det har ofte en negativ klang.

De nøgne ordsprog kan altså kun i ringe grad bruges til at belyse sociale og historiske aspekter af livet i det samfund, hvori de er optegnet.

Noget anderledes forholder det sig med en ordsprogssamling, der som Bjerregaards er kommenteret, og hvor det enkelte ordsprog er sat ind i en bestemt konkret situation.

Selv om herbariums-problematikken også her gør sig gældende, fordi der er tale om ordsprog i stivnede former, og der mangler de fleste elementer fra den naturlige, komplette sprogsituation, giver kommentarerne dog bedre muligheder for at belyse historiske og sociale aspekter af samfundslivet end de nøgne ordsprog.

Mange ordsprog har en pædagogisk funktion:

»Én ka' sov' sig til lykke og til penge, men aldrig til kundskaber.«

(Fru Balling, da hendes datter var ked af at læse lektier. Efter fru Ballings opgivelse skal hun have fået det fra pastor Glud, Jebjerg, Salling.)

Det er tradition og erfaring, der her skal prøve at påvirke det vanartede barn i en gunstig retning. Moderens autoritet styrkes, fordi hun ikke blot udtaler sin egen opfattelse, men støtter sig til den autoritet, der ligger i erfaringen. Ordsproget udtrykker en almen sandhed, der ikke kan modsiges.

Når man ser på de kommenterede ordsprog, der har en negativ holdning til kvinder, får man et mere fyldigt og konkret billede af denne holdning end ved de nøgne ordsprog.

»En kan altid se på manden, hvad kone han har.«

(Brugt af en husmandskone, da talen var om svigerdatteren, der havde ladet sønnen gå på Randersgade i en pjaltet bluse.)

Denne situation illustrerer det traditionelt dårlige forhold mellem en svigermor og hendes svigerdatter samt den skarpe kønsrolledelelse. Den generelle holdning i samfundet er, at det er konens opgave at sørge for, at manden ser ordentlig ud i tøjet, mens man aldrig ville drømme om at bebrejde en mand, at hans kone havde en pjaltet bluse.

»Kvindfolk er et nødvendigt onde.«

(Brugt af en røgter, der var løbet bort fra sin kone, men stod i begreb med at gå hen til hende og få sit tøj repareret.)

Også dette eksempel viser den rigoristiske arbejdsdeling mellem de to køn. Det er helt utænkeligt for manden at ordne sit tøj selv. Gennem situationsbeskrivelsen kan man fornemme, at hans omgivelser har gottet sig over, at han ikke har kunnet undvære konen, og samtidig med at han gennem ordsproget udtrykker en nedvurderende holdning til kvinder, tjener ordsproget som undskyldning for ham selv og legitimerer hans ærinde hos konen. Ordsproget udtrykker en vis resignation og accept af de herskende forhold.

De skarpe standsforskelle viser sig i følgende eksempel:

»Somme tider slår folk på vognen, når de mener hesten.«

(Anders Pedersen (gårdmand), da hans nabo jog sin karl bort, fordi han havde et godt øje til mandens datter.)

Situationsbeskrivelsen fortæller, at bønderbørn ikke gerne skulle gifte sig under deres stand med et tyende. Det er et statisk samfundsmønster, hvor det gælder om at holde sig på sin plads. Denne holdning går begge veje, for heller ikke husmandsfolk bryder sig om at pleje for nær omgang med gårdmandsklassen. Det viser følgende situation:

»Slå ikke mere op end du kan bage.«

(Brugt af en husmandskone til sin datter, da hun havde opdaget, at denne var kæreste med en gårdmandssøn.)

Samlingen giver også eksempler på, at de unge ikke helt er parate til at acceptere de fastlåste standsforskelle, men stræber opad:

»Det er ikke værd at æde kirsebær med de store, for så får man stenene i øjnene.«

(Brugt af en husmand til sin datter, da hun ikke syntes, de levede flot nok.)

»Ræk ikke højere end du kan nå.«

(En husmandskone til sin søn, da han meddelte hende, at han ville studere.)

Forældrene kan ikke acceptere denne opadstræben, men prøver at advare de unge ved hjælp af et ordsprog. Generationsoprøret kan også have mere humoristiske former:

»Én sover altid bedst i sin egen seng.«

(En søn til sin far, da denne bebrejdede ham, at han var kommet af sin plads i utide.)

Denne slagfærdige måde at give svar på tiltale virker afvæbnende på modparten og giver afsenderen prestige.

De sociale modsætninger har ofte deres rod i økonomiske forhold:

»Lidt til lidt, det bliver også til noget.«

(En husmand, da man gjorde sig lystig over, at han samlede tørvestumper på vejen.)

»Den skal være om sig for at leve.«

(Jens Jensen (husmand), da man overraskede ham i en andens tørvehus.)

Når man ved, at husmændene levede under dårlige økonomiske kår, og hvor svært det var for dem blot at dække familiens helt elementære behov for mad, tøj og varme, kan det ikke undre, at de forsøgte at supplere indtægten på forskellig mere eller mindre lyssky vis.

»Vorherre har andet at bestille end at passe på det småkravl, der kaldes mennesker.«

(Brugt af »Skrædderjørgen«, da han havde fået sin fod sat af.)

Selv det negative i tilværelsen får her en vis berettigelse. Det er en eftertænksom betragtning, der udtrykker resignation og accept. Samtidig fornemmer man, at »Skrædderjørgen« er helt klar over, at selv om han måske kan vente en umiddelbar medfølelse fra omgivelserne, så vil denne medfølelse snart forsvinde. Ens dårligdomme bliver hurtigt uinteressante for andre mennesker, så man gør bedst i straks at affinde sig med sin skæbne uden at kny.

Jeg har interesseret mig for at finde ud af, om man ved hjælp af situationsbeskrivelserne kunne danne sig et indtryk af nogle af de meddelere, der har

leveret flere eksempler til samlingen. Den største bidragyder er en gårdmand ved navn Søren Winther. Han er citeret i 6 tilfælde:

- 1) »En gammel ræv er ikke let at fange.«
(Søren Winther (gårdmand), da man ville overbevise en gammel snu tyv om et fåretyveri.)
- 2) »Når ét får løber til vands, så løber de allesammen.«
(. . . da en stor del af byens folk gik over til missionen.)
- 3) »Når kvindfolkene bager, skal de gøres godt gale, men når de brygger, skal de behandles som et råddent æg.«
(. . . da han syntes, gammeløllet var for tyndt.)
- 4) »En smed må ikke være bange for gnister.«
(. . . til sin karl, da han ikke turde ride en af plagene til.)
- 5) »Det er ikke guld, alt det der glimrer.«
(. . . da han præsenterede en meget smuk hest, der var lungepiber.)
- 6) »Den, der har sin næse alle steder, kan let få den i klemme.«
(. . . da hans karl var blevet udlagt som barnefader.)

I disse eksempler tolker Søren Winther en konkret situation ved at sætte den ind i erfaringens ramme. Han konkretiserer sin tanke i et billede og udtrykker en holdning gennem dette billede. I eks. 2 mener han, at de pågældende folk er dumme – de formår ikke at tænke selv, men følger bare trop. Han udtrykker denne tanke på en blødere måde ved at bruge ordsproget end ved at sige det direkte. Winthers verden er en lille landsby, og han skal stadig omgås dens indbyggere på en fordragelig måde, selv om han tager afstand fra deres religiøse holdning. Derfor vil han ikke udtale sin mening direkte, men skjuler sig bag et ordsprog. Et ordsprog forpligter ikke sin bruger i samme grad som en direkte udtalelse. I eks. 3 kommer Winthers kvindesyn frem. Han opfatter kvinder som en slags redskab, der skal justeres på samme måde som en plov. Han tillægger dem ingen selvstændig stillingtagen og frakender dem ethvert initiativ. – Også i eks. 4 benytter Winther en blidere måde at udtale sin holdning på. Han vil ikke fornærme karlen ved direkte at kalde ham en kryster, og billedet af smeden tilslører denne holdning. Samtidig har ordsproget en didaktisk funktion, idet han belærer karlen om, at det hører med til hans arbejde at ride plagene til, og at han er uduelig, hvis ikke han kan klare opgaven.

I den artikel af Alan Dundes, der er nævnt i litteraturlisten, har Dundes påvist, at næsen i den folkelige sprogbrug undertiden er et phallossymbol, og i eks. 6 er symbolikken nærliggende. Det er nok ikke næsen, karlen har haft fremme, men en helt anden legemsdel, som man ikke nævner i pænt selskab.

Winther bruger altså ordsprogene til at sige sin mening på en socialt

acceptabel måde, så han ikke fornærmer nogen og heller ikke udsætter sig selv for ukvemsord eller andre ubehageligheder.

En anden meddeler, jeg har interesseret mig for, er præstegårdsforpagteren, som ikke er navngivet. Han er citeret for to ordsprog:

»Lorten sætter kagen på bordet.«

(Præstegårdsforpagteren, da talen var om hans mødding, der efter nogles mening lå for nær til vinduerne.)

»Gud gi'r nok føden, men vi må pinedød arbejde for at få den.«

(Brugt af præstegårdsforpagteren, da præsten foreholdt ham, at han ikke måtte køre korn ind om søndagen.)

Præstegårdsforpagteren virker noget grovere end Søren Winther og befinder sig også socialt under ham, da han ikke er selvejerbonde. Denne stilling giver ham en større frihed til at benytte sig af vulgærsprog, og han lader til at have et meget jordnært forhold til tilværelsen. I det ordsprog, der er henvendt til præsten, hævder præstegårdsforpagteren sin selvstændighed: Han skal nok selv tilrettelægge sit arbejde og tåler ikke præstens indblanding. Samtidig får han indirekte udtrykt sin holdning til præstens arbejde, som han ikke estimerer særlig højt.

En del eksempler illustrerer det historiske forhold, at der på egnen omkring århundredskiftet var stor tilgang til Indre Mission. Det viser det tidligere omtalte eksempel fra Søren Winther, men også andre meddelere bruger ordsprog om dette fænomen:

»Folk bliver altid hellige, når de bliver syge.«

(Brugt af Skovhans (røgter), da han hørte, at hans tidligere svirebror var blevet missionsmand.)

Det er karakteristisk, at det er missionens modstandere, der her udtaler sig. De har ikke tænkt sig at lade sig rive med af denne bølge. De har et snusfornuftigt, realistisk syn på tilværelsen og tillægger ikke missionsfolkene de bedste motiver.

En lokal socialist ved navn J. P. Olufsen bidrager med et eksempel til belysning af husmandsforeningernes vækst i samme periode:

»De små er ikke lavet til at kysse de store i røven.«

(Brugt af socialisten J. P. Olufsen, engang han agiterede for at få husmændene til at slutte sig sammen i en forening.) Eksemplet fungerer som argumentation.

Der findes mange andre ordsprog i samlingen, der kan belyse sociale og historiske aspekter i samfundet, men jeg håber med disse udvalgte eksemp-

ler at have vist, at en kommenteret ordsprogssamling har stor værdi til belysning af disse aspekter.

Den bedste og mest tilbundsgående forskning af ordsprog udfra funktionelle kriterier, der hidtil har set dagens lys, er foretaget af Mathilde Hain, der i 5 år, fra 1938 til 1943, levede i en lille afsondret landsby i Hessen og deltog i det daglige arbejde i marken og på gården, mens hun undersøgte befolkningens sprogbrug, herunder især brugen af ordsprog. Hain har ikke nær så mange optegnelser af enkelte ordsprog som Bjerregaard, men til gengæld har hun undersøgt de forhold, som mangler hos Bjerregaard. Hun optegner nogle meget grundige beskrivelser af enkelte situationer, hvor hele konteksten er med, herunder situationens stemning, deltagernes alder og indbyrdes forhold. Hain er bl.a. kommet til det resultat, at ældre bruger ordsprog i højere grad end unge, og at unge ofte bruger ordsprog i parodierende form – at ordsproget kræver rolig eftertænkning – det er ikke noget, man bruger i saglige arbejdssituationer, men i eftertænksomme stunder, der hæver sig over hverdagens hastværk. Hun har også konstateret, at brug af ordsprog smitter – når først én begynder, følger andre hurtigt efter. Blandt Hains resultater er endvidere, at sprogbrugere skifter til et højere toneleje, når de benytter et ordsprog, hvilket dels giver ordsproget større vægt, dels signalerer til modtageren, at her kommer noget, man skal lægge mærke til.

Denne undersøgelse, der er foretaget med ægte tysk grundighed, er et banebrydende arbejde og er indtil nu ikke overgået af andre. En sådan undersøgelse er da også så ressourcekrævende, at de færreste forskere vil have mulighed for at investere så megen tid og energi, som Mathilde Hain har gjort i sit projekt. Der er nok ikke mange, der ville kunne slå sig ned i en afsides flække i 5 år og lade trekvart verdenskrig passere uden at lade sig påvirke deraf.

Det vil nok være lidt mere realistisk at finde afgrænsede områder, hvor ordsprogene indgår som et naturligt led i en sprogsituation, og der mener jeg, at vi i dag har betydelig bedre muligheder, end både Bjerregaard og Mathilde Hain havde. Her tænker jeg specielt på de mange radioudsendelser, hvor almindelige mennesker har mulighed for at ytre sig, f.eks. Båndværkstedets udsendelser og Familiespejlet, der ofte indeholder livshistorier centreret om et enkelt emne. Disse udsendelser må kunne danne basis for ordsprogsundersøgelser, hvor ordsprogene indgår som naturlige led i en sprogsituation.

Man bruger ofte et ordsprog som afslutning eller konklusion, så det vil jeg også gøre. Jeg har valgt et ordsprog fra Bjerregaards samling, som blev

brugt af en husmand ved navn S. Nielsen, da læreren i Hald havde taget sin afsked – og jeg vil tage afsked med samme ordsprog:

»Hver djævel har sin tid at rase i.«

Litteratur:

Brøndum-Nielsen, Johs.: »Danske Ordsprog«. København 1942.

Dundes, Alan: *The Symbolic Equivalence of Allomotifs in the Rabbit-Herd.* Arv, Stockholm 1980.

Hain, Mathilde: *Sprichwort und Volkssprache.* Giessen 1951.

Kjær, Iver & Bengt Holbek: *Ordsprog i Danmark.* København 1969.

Röhrich, Lutz: *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten.* Freiburg 1973.

Röhrich, Lutz & Wolfgang Mieder: *Sprichwort.* Stuttgart 1977.

Skrubbeltrang, Fridlev: *Den danske husmand.* København 1952.

Taylor, Archer: *The Proverb.* København 1962.

Summary

Bjerregaard's collection of proverbs

N. P. Bjerregaard's collection of proverbs – and the possibilities of using records of proverbs to illustrate historical and social aspects of life in the society that uses the proverbs.

N. P. Bjerregaard (1880–1955) was a schoolmaster, who collected proverbs in his native village and its surroundings, a rural district in Central Jutland, at the turn of the century. The collection consists of 652 records, mainly proverbs, but it also includes a number of quotations, set phrases, and clichés.

Contrary to most other collections of proverbs many of the individual proverbs in Bjerregaard's collection form part of a certain context, as Bjerregaard has commented on them, either by explaining their meaning or by describing a certain situation in which the proverb was used. In many cases Bjerregaard also records the user's name and occupation. Thanks to Bjerregaard's comments it is possible to draw conclusions about the *functions* of the proverbs. For instance, many of the commented proverbs reflect the daily life of a self-sustaining agricultural society and a static social pattern.

Quite a few commented proverbs illustrate rigid sex roles and sharp class barriers. Other examples show the generation gap, the depreciation of certain occupations, or political or religious discrepancies. Some of the named users recur up to six times, so it is possible to get an idea of their intentions and characters.

However, proverbs are not unambiguous, but have different functional values in different situations. Besides, one cannot be sure that a certain proverb necessarily refers to actual conditions in the society that uses the proverb in question. Many of our metaphors date back to a distant past, the life pattern of which is incomprehensible to us. Therefore, a proverb may work well in an abstract sense, although we do not get the correct associations to the original subject matter. Moreover, proverbs are mainly an oral genre, and as soon as one tries to record them in writing, many aspects vanish.

The best investigation into the functions of proverbs carried out so far is Mathilde Hain's »Sprichwort und Volkssprache« (Giessen 1951). Mathilde Hain has not collected a great number of proverbs, but she has taken great pains to research into complete speech situations, thus including many elements that Bjerregaard has left out in his collection. However, Mathilde Hain had to spend five years in a small, remote village to make her investigation. Today – with all the modern technology – it would be easier to make an investigation into the functions of proverbs used in everyday speech. A practicable way could be an investigation into some of the many radio- or TV-programmes in which ordinary people are asked to discuss and state their views.